

DATA PAȘTILOR ÎN BISERICA ORTODOXĂ. PETIȚII NOI LA PROBLEME VECHI

The data of Easter in the Orthodox Church. New inquiries into old problems

Răzvan PERȘA

*Facultatea de Teologie Ortodoxă din Cluj-Napoca
razvan.persa@ubbcluj.ro*

Abstract: This research provides an academic response to a recent debate surrounding the date of Easter within the Romanian Orthodox Church. The discussion emerged before the Easter of 2023, primarily on social media platforms, and revolved around the possibility of changing the date of Easter to align with synodal decisions and promote unity with other Christian denominations. The debate quickly divided into two camps: one advocating for the change to facilitate joint celebration and address challenges faced by Orthodox communities in the diaspora and mixed families, and the other camp arguing for the preservation of the current calculation of Easter, emphasizing the significance of the Orthodox tradition. This research aims to offer an objective analysis of the debate, examining the different perspectives and arguments presented according to the Canonical and Patristic tradition of the Orthodox Church. By providing an academic assessment of the discourse, it seeks to contribute to a deeper understanding of the complexities surrounding the date of Easter in the Orthodox Church, moving beyond the polarized rhetoric that dominated the current discussion

Keywords: *Date of Easter, Romanian Orthodox Church, ultra-liberal, ultra-conservative, Tradition, Canons, Canon Law.*

Preliminarii

După cum este bine cunoscut, cu câteva zile înainte de celebrarea pascală a anului 2023 s-a iscat o dezbatere cu privire la data Paștilor și necesitatea schimbării acesteia potrivit deciziilor sinodale și tradiției Bisericii Ortodoxe¹. Dezbaterea sau disputa, chiar dacă s-a desfășurat în mediul non-academic al rețelelor de socializare, s-a polarizat în scurtă vreme, conturându-se rapid două tabere de argumentare sau contestare. Dincolo de opiniile pro și contra, necesare oricărei dezbateri sau discuții² pe o temă atât de importantă precum este cea a datei Paștilor, s-a putut constata, cu puține excepții, faptul că cele două perspective trădează o anumită încadrare într-un curent ultra-liberal sau ultra-conservator din teologia ortodoxă română actuală. Fără a simplifica prea mult aceste poziții, s-a putut vedea că prima perspectivă susținea necesitatea justă a schimbării datei Paștilor potrivit unui calcul științific, celebrarea Paștilor în toate Bisericile Ortodoxe la o dată comună, sărbătorirea comună cu cei de alte confesiuni

---

¹ Au luat poziție mai multe personalități culturale sau teologice, cât și ierarhi: <https://basilica.ro/vasile-banescu-precizari-despre-possibilitatea-serbarii-pastelui-la-aceeasi-data-in-toata-lumea-crestina/>. A se vedea: <https://adevarul.ro/stiri-locale/vaslui/ps-ignatie-despre-schimbarea-datei-pastelui-2257699.html>. O poziție mai academică a fost luată de către Pr. Prof. Viorel Ioniță, în studiul său „Reflecții pe marginea petiției adresate conducerii Bisericii Ortodoxe Române pentru a schimba data Paștilor”, accesibil la: <https://basilica.ro/pr-prof-viorel-ionita-reflectii-pe-marginea-petiției-adresate-conducerii-bisericii-ortodoxe-romane-pentru-a-schimba-data-pastilor/>.

² Într-o lucrare recentă, Nicolae Turcan afirma că „întrebările sunt viața filosofiei și dinamica gândirii”. Din această perspectivă, teologia ortodoxă este o teologie a căutării. A se vedea: Nicolae Turcan, „Religious Call in Eastern Orthodox Spirituality: A Theoretical-Phenomenological Approach”, *Religions*, 11 (2020), 653.

(catolici și protestanți), diferență ce creează în situația actuală dificultăți și dezbinare mai ales pentru ortodocșii din diaspora și pentru familiile mixte, necesitatea unui dialog inter-ortodox pe această temă, promovat de către Biserica Ortodoxă Română. Această primă viziune asupra problemei eluda totuși regretabilul context geopolitic și eclesiologic raportat la Rusia și Patriarhia Moscovei, cât și repercusiunile unei comuniuni euharistice viitoare mai deficitare decât cea de astăzi, în care primele cinci patriarhate din dipticele Bisericii Ortodoxe se află în ruperea comuniunii euharistice. De asemenea, această perspectivă se precipita prin modalitatea de soluționare a acestei chestiuni potrivit unei singure Biserici autocefale – Biserica Ortodoxă Română –, sau prin plebiscit ori petiție³. Această primă perspectivă condamnă atitudinea actuală față de păstrarea datei pascale drept naționalism religios, antioccidentalism, anti-ecumenism⁴, geopolitică partinică și încremeniri în calendare desuete.

La aceste solicitări, parțial juste în sinele lor, s-au oferit, tot în mediul non-academic al rețelelor de socializare, comentarii, contraargumente, opinii – până la anateme, injurii sau chiar calomnii – păreri care, cu puține excepții, nu pot fi luate în considerare într-o dezbatere cu minimă decență academică. Această poziție a ajuns până la afirmarea unei

---

³ A se vedea textul petiție propuse ca scrisoare deschisă către Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române și către Adunarea Național Bisericească, realizat de către Conf. univ. dr. Adrian Papahagi la adresa: https://www.petitiononline.com/data_celebrarii_pastelui_scrisoare_desc_hisa_catre_sf_sinod_al_bor.

⁴ Pentru o analiză asupra educației misionare în teologia românească, a se vedea: Cristian Sonea, „The missionary formation in the eastern orthodox theological education in present day Romania”, *Transformation*, 35, 3 (2018), 146-155.

imposibilități a schimbării datei Paștilor, la dogmatizarea problemei, dublată, de cele mai multe ori, de un cripto-stilism, până la ideea că ceea ce au stabilit Părinții Bisericii nu poate să fie greșit sau schimbat, sau că data Paștilor ar fi indicată de lumina de la Ierusalim, ca și cum evenimentul respectiv în sine ar fi un programator al epiclezei Duhului Sfânt, iar nu rugăciunea de invocare realizată în ziua Învierii. Mai mult, argumentele primei perspective au fost considerate ca argumente ecumeniste⁵, de trădare a ortodoxiei, un cripto-uniatism cu catolicii sau protestanții. În loc de calculul astronomic care este posibil actual din perspectivă științifică, având atât de multe observatoare astronomice la îndemână, s-au adus argumente cu privire la calcularea pe degete, sau după tabele de secole, fără a se lua în considerare faptul că această calculare a timpului este, în cele din urmă, o convenție care duce la decalaje între calendarul astronomic și calendarul convențional, oricare ar fi acela. S-a considerat, de asemenea, că o sărbătorire comună cu catolicii și protestanții ar goli bisericile ortodoxe din diaspora din cauza „concediului” pascal și ar relativiza sărbătoarea deja desconsiderată în mediile catolice și protestante occidentale.

Din această perspectivă, lucrarea de față dorește să aducă un răspuns echilibrat, fără încărcături emoționale, geo-

---

⁵ Pentru o analiză corectă și obiectivă a implicării Bisericii Ortodoxe Române în Mișcarea Ecumenică, a se vedea: Cristian Sonea, „Between Hope and Disappointment: A Short Evaluation of the Romanian Orthodox Church Involvement in Ecumenism in the Post-Communist Era”, *Reshaping Ecumenism in Times of Transformation*, ed. Robert Svatoň (Schöningh: Brill), 34-54; Cristian Sonea, „Theosis and Martyria-The Spiritual Process of Deification and Its Implication for the Mission of the Church”, *Religions* 14, no. 1 (2023) 12.

politice, sau confesionaliste la o chestiune cu care Biserica s-a preocupat chiar și înainte de Sinodul I Ecumenic⁶, adică fixarea datei Învierii Domnului, potrivit evenimentelor din viața Mântuitorului.

1. Surse canonice și patristice cu privire la data Paștilor în Biserica Ortodoxă

Primele argumente care pot fi aduse cu privire la data învierii Domnului sunt preluate din Evangheliile. În tradiția iudaică, calcularea lunilor anului se baza pe calendarul lunar, o lună având 29 zile, 12 ore și 793 kh^alakim (adică 44 minute 3, 1/3 secunde). Acest calendar, aplicat corect, necesita o corecție de 1 zi doar la 13.670 ani, față de cel solar care necesită o corecție de 1 zi la fiecare 4 ani. Fiecare lună calendaristică începea cu momentul în care luna era în prima fază, adică cu luna nouă. După aproximativ 14 zile, luna se afla în a treia fază principală, numită lună plină. Evangheliile sinoptice identifică Joia Mare cu Pesahul Iudaic, adică cu seara de 14 Nisan, sau 14 zile de la luna nouă, adică într-o seară cu lună plină⁷. Potrivit acestor mărturii, Hristos a fost răstignit în data de 15 Nisan, vineri, cel mai probabil în data

---

⁶ Vasile Gheorghiu, *Sf. Paști și reforma calendaristică „Ortodoxia Română”. Studiu de cronologie și calendaristică* (Cernăuți: Institutul de Arte Grafice, 1929), 10-11.

⁷ Analiza acestui aspect din evangheliile reprezintă un subiect foarte dezbătut în studiile biblice. Pentru o aprofundare a dezbaterii, a se vedea: Bradley E. Schaefer, „Lunar Visibility and the Crucifixion”, *Quarterly Journal of the Royal Astronomical Society*, 31 (1990), 53-67; Helen Bond, „Dating the Death of Jesus: Memory and the Religious Imagination”, *New Testament Studies*, 59, 4 (2013), 461-475; Timothy D. Barnes, „The Date of Herod's Death”, *The Journal of Theological Studies*, 19, 1 (1968), 204-209.

de 3 aprilie 33 potrivit calendarului iulian⁸, și a înviat duminica, pe data de 17 Nisan, adică 5 aprilie 33, potrivit calendarului solar. Totuși, conform Evanghelistului Ioan, Hristos a fost crucificat pe data de 14 Nisan, înainte de cina pascală iudaică, deoarece sabbatul a coincis în acel an cu Pesahul iudaic (*In* 19, 31). Din acest punct de vedere, pentru evanghelistul Ioan, jertfa lui Hristos coincide cu jertfa mielului pascal iudaic, pe care o și substituie. Potrivit celei de-a patra Evanghelii, Hristos a înviat în data de 16 Nisan. Deși există această diferență de calcul între evangheliile sinoptice și a patra evanghelie, se poate reda un principiu simplu în ceea ce privește data Învierii Domnului. Aceasta a avut loc în ziua de duminică, după Paștile iudaic de la data de 14 Nisan, fie că a fost vinerea sau sâmbăta, adică după luna plină, Paștile iudaic fiind celebrat la prima lună plină⁹ după echinocțiul de primăvară¹⁰. Echinocțiul de primăvară

---

⁸ Pentru un calcul aprofundat, a se vedea: Colin J. Humphreys, W. G. Waddington, „Dating the Crucifixion”, *Nature*, 306 (1983), 743-746; Colin J. Humphreys, W. Graeme Waddington „The Date of the Crucifixion”, *Journal of the American Scientific Affiliation*, 37 (1985), 2-10; Colin J. Humphreys, W. G. Waddington, „The Jewish Calendar, A Lunar Eclipse and the Date of Christ's Crucifixion” *Tyndale Bulletin*, Vol. 43, 2 (1992), 331-351. Autorii propun, potrivit unui amplu calcul al datei răstignirii, ziua de vineri, 3 aprilie 33, iar pentru înviere ziua de 5 aprilie 33. Autorii au calculat fazele lunii între anii 26-36 și au constatat că în acești zece ani doar în doi ani 14 Nisan a fost sărbătorit vinerea, adică în anul 30, la data de 7 aprilie și în anul 33. Virgil Gheorghiu consideră că data corectă este 7 aprilie 30. A se vedea: Virgil Gheorghiu, *Anul și ziua morții Domnului Iisus Hristos* (Cernăuți: Institutul de Arte Vizuale, 1925).

⁹ Alden A. Mosshammer, *The Easter Computus and the Origins of the Christian Era*, Oxford Early Christian Studies (Oxford: Oxford University Press, 2009), 95-96.

¹⁰ Humphreys, „Dating the Crucifixion”, 744.

era momentul de începere a primăverii și a noului an, atunci când ziua era egală cu noaptea.

Dincolo de argumentele pe care le putem identifica în Evangheliile cu privire la data învierii Domnului, au existat anumite decizii sinodale pentru fixarea celei mai importante sărbători din întregul calendar al Bisericii. În decursul primelor secole, din pricina dificultății de echivalare a calendarului iudaic lunar cu cel iulian solar, sărbătoarea pascală iudaică a ajuns să fie calculată eronat, chiar și înaintea echinoctiului de primăvară, adică de două ori într-un an calendaristic. Canoanele Bisericii Ortodoxe interzic cu desăvârșire orice influențe ale calculării Paștelui iudaic asupra Paștilor creștine, tocmai din acest motiv. Interdicțiile trebuie înțelese în contextul doctrinar mai larg al secolului al IV-lea, dominat de arianism și de alte erezii împotriva dumnezeirii lui Hristos, dar și a unor influențe iudaice puternice, precum cele arătate de secta quartodecimanilor¹¹. În acest context, canoanele se referă adesea la trei categorii sau grupuri pe care le echivalează din perspectivă doctrinară: evreii, păgânii și ereticii, toți fiind acuzați de negarea divinității lui Hristos¹².

Cu toate că se aduce ca argument decizia sinodală de la Primul Sinod Ecumenic din Niceea pentru modalitatea de

---

¹¹ Gerard Rouwhorst, „The Quartodeciman Passover and the Jewish Pesach”, *Questions Liturgiques*, 77 (1996), 152-173.

¹² Aceeași distincție se regăsește și în dreptul canonic occidental. Pentru o analiză detaliată a acestor probleme, a se vedea: David Freidenreich, „Jews, Pagans, and Heretics in Early Medieval Canon Law”, *Jews in Early Christian Law. Byzantium and the Latin West, 6th-11th Centuries*, ed. John Tolan, Nicholas de Lange (Turnhout: Brepol, 2013), 73-91. Pentru o analiză a atitudinii tradiției canonice față de evrei, a se vedea: Răzvan Perșa, „The Image of Jews According to the Canonical Tradition of the Orthodox Church”, *Religions*, 14 (1, 2023), 91.

calculare a datei pascale, prima mărturie canonică directă este Canonul 1 al Sinodului din Antiohia din jurul anului 338, un sinod care a fost, în realitate, anti-neceian¹³. Acest canon arată necesitatea imediată de a rezolva o problemă atât de importantă a acelei perioade¹⁴. Deși putem observa că respectivul canon vorbește, într-adevăr, despre decizia Părinților primului Sinod Ecumenic, totuși, în ciuda faptului că data comună a Paștilor și calculul acestora erau probleme importante la începutul secolului al IV-lea pentru întreaga creștinătate, Părinții Sinodului de la Niceea, unde aceste probleme au fost dezbătute și decise, nu au emis niciun

---

¹³ „1. Toți cei care îndrăznesc să surpe hotărârea Sfântului și Marelui Sinod întrunit în Niceea în prezența evlaviei preaiubitorului de Dumnezeu împărat Constantin, cu privire la sfânta sărbătoare a Paștilor celor aducătoare de mântuire, dacă vor continua să stea cu mai multă dorință de dispută împotriva celor ce au fost hotărâte în chip frumos, să fie excomunicați și lepădați de Biserică. Și acestea să fie spuse în privința laicilor. Iar dacă un episcop dintre întâistătătorii Bisericii sau un preot, sau diacon va îndrăzni, după această hotărâre, să se diferențieze pe sine [de aceasta], spre abaterea mulțimilor și spre tulburarea bisericilor, și să săvârșească Paștile împreună cu iudeii, Sfântul Sinod a socotit ca acesta să fie de atunci înainte străin de Biserică, ca unul care își adună nu numai sieși o mulțime de păcate, ci devine pentru mulți pricină de abatere și de stricăciune. Și îi caterisește nu numai pe unii ca aceștia de la slujire, ci și pe cei care îndrăznesc să fie în comuniune cu ei după caterisire. Iar cei caterisiți să fie lipsiți și de cinstea exterioară pe care le-au împărtășit-o sfântul canon și preoția lui Dumnezeu.” Răzvan Perșa, *Canoanele Bisericii Ortodoxe. vol. 2 - Canoanele Sinoadelor Locale. Studiu introductiv, introduceri, note* (București: Basilica, 2022), 67. Pentru data și caracterul acestui sinod, a se vedea: Perșa, *Canoanele Bisericii Ortodoxe, vol. 2*, 56-63.

¹⁴ Christopher Stephens, *Canon Law and Episcopal Authority: The Canons of Antioch and Sardica* (Oxford: University Press, 2015), 241; Louis H. Feldman, *Jew and Gentile in the Ancient World: Attitudes and Interactions from Alexander to Justinian* (Princeton: Princeton University Press, 1996), 399.

canon sau decizie care să poată fi inclusă în rândul canoanelor Sinodului și să impună normativitatea unui calcul¹⁵. De asemenea, nu a supraviețuit niciun document al Primului Sinod Ecumenic referitor la criteriile de calculare a datei Paștilor. „Descoperirea” unui astfel de document, făcută de J. B. Pitra, sau presupusă de către stiliștii români, și nu numai, din secolul al XX-lea, a fost trecută de mulți cercetători sub semnul incertitudinii și al inautenticității¹⁶. Singurele norme canonice privind calculul datei Paștilor sunt primul canon al Sinodului din Antiohia și Canonul 7 Apostolic. Canonul 1 Antiohia se referă doar la interdicția simplă de a nu celebra Paștile creștine „împreună cu iudeii (μετὰ τῶν Ἰουδαίων)”.

Prima normă canonică cu privire la modalitatea mai exactă de calculare a datei Paștilor o regăsim în canoanele apostolice¹⁷, o colecție de 85 de canoane, cuprinse în Cartea a VIII-a, capitolul 47 din *Constituțiile Apostolice* (Διαταγαὶ τῶν ἀγίων Ἀποστόλων, *Constitutiones Sanctorum Apostolo-*

---

¹⁵ J. Janssens, „Il Concilio di Nicea (325 d.C.) e la data della Pasqua”, *Haec sacrosancta synodus: Konzils-und kirchengeschichtliche Beiträge*, ed. R. Meßner, R. Pranzl (Regensburg 2006), 43-59.

¹⁶ J. Pitra, *Juris, Spicilegium* 4 (1858), 540-555 (aici 541). Împotriva teoriei lui Pitra a se vedea J. Schmid, *Die Osterfestfrage auf dem ersten Allgemeinen Konzil von Nicäa* (Vienna, 1905), 66; W. Huber, *Passa und Ostern*, ZNW 35 (Berlin: De Gruyter, 1969), 65, note 27. Opinii contrare pot fi găsite la: Ortiz de Urbina, *Nicée et Constantinople, Histoire des conciles oecuméniques*, 1 (Paris: Éditions de l'Orante, 1963), 106 și 228, G. Larentzakis, „Das Osterfestdatum nach dem I. ökumenischen Konzil von Nikaia (325)”, *Zeitschrift für katholische Theologie*, 101 (1979): 67-78, 68, care consideră documentele ca fiind autentice, însă fără nicio dovadă clară.

¹⁷ Pentru metoda de interpretare a canoanelor a se vedea: Răzvan Perșa, *Natura canoanelor și principiile de interpretare a lor în dreptul canonic ortodox al secolelor XIX-XX* (Cluj: Presa Universitară Clujeană, 2021), 445-540.

rum)¹⁸. Canoanele apostolice reprezintă o compilație canonică de origine siriacă, cel mai probabil, ele fiind compilate în Antiohia, în a doua parte a secolului al IV-lea¹⁹, între 375 și 380²⁰, din mai multe texte liturgice, canonice și teologice din secolele anterioare²¹. Aceste canoane sunt foarte importante deoarece prezintă normele canonice aplicate în Antiohia la sfârșitul secolului al IV-lea unde exista o influență mai mare a comunităților iudaice asupra celor creștine²². În acest sens,

---

¹⁸ Eduard Schwarz consideră că aceste Canoane Apostolice nu făceau parte din Constituțiile Apostolice, ci erau o colecție canonică distinctă adăugată ulterior la Constituțiile Apostolice. Eduard Schwartz, „Über die pseudoapostolischen Kirchenordnungen”, Eduard Schwartz, *Gesammelte Schriften*, Band 5: Zum Neuen Testament und zum Frühen Christentum (Berlin: Walter de Gruyter, 1963), 274-362. Pentru originea canoanelor apostolice, a se vedea: M. Metzger, *Les Constitutions Apostoliques, t. I, livres I-II*, Sources Chrétiennes, vol. 320 (Paris: Les Éditions du Cerf, 1985), 275-309; Răzvan Perșa, *Canoanele Bisericii Ortodoxe. Vol. 1 - Canoanele Apostolice și Canoanele Sinoadelor Ecumenice*, vol. 1 (București: Basilica, 2022), 82-88.

¹⁹ Périclès-Pierre Joannou, *Discipline Générale Antique: Les Canons Des Conciles Oecumeniques*, Fonti Fasc. IX, 1.1 (Roma: Grottaferrata, 1962), 1; Jean Gaudemet, *L'Église dans l'Empire romain: IVe-Ve siècles* (Paris: Sirey, 1958), 45.

²⁰ Metzger, *Les Constitutions Apostoliques, t. I, livres I-II*, 58-59; Eva Maria Synek, *Dieses Gesetz ist gut, heilig, es zwingt nicht... Zum Gesetzesbegriff der Apostolischen Konstitutionen*, Kirche und Recht 21 (Vienna: Plöchl Druck, 1997), 1; Schwartz, „Über die pseudoapostolischen Kirchenordnungen,” 12; C. H. Turner, „Notes on the Apostolic Constitutions III. The Text of the Eighth Book”, *Journal of Theological Studies* 31 (1930), 128-141.

²¹ Pentru alcătuirea și structura Constituțiilor Apostolice, a se vedea: Synek, *Dieses Gesetz ist gut, heilig, es zwingt nicht*, 3-5; Metzger, *Les Constitutions Apostoliques, t. I, livres I-II*, 14-18.

²² F. J. E. Boddens Hosang, *Establishing Boundaries: Christian-Jewish Relations in Early Council Texts and the Writings of Church Fathers* (Leiden, Boston: Brill, 2010), 109-112; Amnon Linder, „The Legal Status of Jews in the Byzantine Empire,” ed. Robert Bonfil and Oded Irshai (Leiden and Boston: Brill), 195-206.

canonul 7 apostolic precizează următoarele: „ζ. Εἷ τις ἐπίσκοπος, ἢ πρεσβύτερος, ἢ διάκονος, τὴν ἀγίαν τοῦ Πάσχα ἡμέραν πρὸ τῆς ἐαρινῆς ἰσημερίας μετὰ Ἰουδαίων ἐπιτελέσοι, καθαιρείσθω. / 7. Dacă un episcop, un preot sau un diacon ar sărbători sfânta zi de Paști înaintea echinocțiului de primăvară, împreună cu iudeii, să fie caterisit”²³.

Ceea ce se poate observa de la început în ambele canoane este faptul că ele interzic sărbătorirea Paștilor „împreună cu evreii (μετὰ τῶν Ἰουδαίων)”. Cum poate fi înțeleasă expresia „μετὰ τῶν Ἰουδαίων”? Înseamnă oare că creștinii nu ar trebui să sărbătorească Paștele evreiesc la aceeași dată, adică 14 Nissan, deoarece nu era întotdeauna duminică, iar calendarul lunar evreiesc era diferit de calendarul solar creștin? Sau trebuie să se înțeleagă doar că, în cazul în care Paștele evreiesc cade la aceeași dată cu Paștile creștine (adică într-o duminică), atunci acesta din urmă ar trebui amânat, deoarece sărbătorirea Paștilor creștine în aceeași zi cu Paștele evreiesc este total interzisă?

Aceste întrebări sunt de mare importanță nu doar din perspectivă canonică, ci și liturgică, teologică și ecumenică. Dacă înțelegem expresia „μετὰ τῶν Ἰουδαίων” ca o interdicție totală de a sărbători Paștile cu evreii din cauza prozelitismului evreiesc, a influențelor și din cauza modului lor eronat de a calcula Paștile, atunci creștinii nu ar trebui să ia deloc în considerare data Paștelui evreiesc. Dar dacă luăm în considerare sintagma „μετὰ τῶν Ἰουδαίων” ca o interdicție totală de a sărbători Paștile în aceeași zi cu Paștele evreiesc atunci când acesta cade într-o duminică, Paștile creștine vor

---

²³ Răzvan Perșa, *Canoanele Bisericii Ortodoxe. Vol. 1 - Canoanele Apostolice și Canoanele Sinoadelor Ecumenice. Studiu Introductiv, Introduceri, Note și Traducere Răzvan Perșa*, vol. 1 (București: Basilica, 2018), 105.

trebui amânate, iar Paștele evreiesc devine unul dintre criteriile de calcul al Paștilor creștine. Din punct de vedere liturgic, dacă socotim că această ultimă interpretare este cea corectă, atunci toate sărbătorile ortodoxe și întregul calendar liturgic este total dependent de Pesahul evreiesc. Din punct de vedere ecumenic, după cum putem vedea, rezultatul interpretării acestei fraze ne va conduce la date diferite de celebrare a Paștelui de către confesiunile creștine, în special la diferența dintre ortodocși și romano-catolici și protestanți.

Tradiția canonică și patristică din primul mileniu susține prima înțelegere a canonului, ca o respingere totală a datei Paștelui iudaic și nesocotirea acestuia ca un criteriu în calcularea Paștelui creștin. De exemplu, împăratul Constantin, adresându-se celorlalte Biserici locale după Sinodul de la Niceea, afirma: „Se cuvine acum ca, după ce a fost înlocuit obiceiul acestora printr-o orânduire mai dreaptă pe care am păstrat-o din prima zi a Patimilor până azi, să se continue observarea ei și în veacurile viitoare. Să nu avem nimic comun cu neamul dușmănos al iudeilor, căci am primit (învățat) de la Mântuitorul o altă cale. În fața noastră se deschide un drum al prea sfintei noastre religii, drum după lege și strălucit. Pe acesta apucând, în bună înțelegere, să ne îndepărtăm de acel cuget întinat, prea cinstiți frați. Căci este ceva cu adevărat de răs ca aceștia (iudeii) să se laude că, fără rânduiala lor noi n-am fi în stare să respectăm Paștile”²⁴.

Sfântul Epifanie de Salamina menționează că cele trei criterii hotărâte de Părinții primului Sinod Ecumenic au fost: echinocțiul de primăvară, luna plină și ziua de duminică.

---

²⁴ Teodoret al Cirului, *Istoria Bisericească*, col. Părinți și Scriitori bisericești, vol. 44 (București: Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1995), 49; *Migne, P.G.* 20, col. 1073.

Acesta condamnă calculul iudaic deoarece, în acea perioadă, Paștele iudaic era sărbătorit chiar și înainte de echinocțiul de primăvară, contrar legii mozaice²⁵. Dacă creștinii urmau același raționament, atunci puteau sărbători Paștile de două ori într-un an, deoarece noul an începea după echinocțiul de primăvară²⁶. Această explicație este dată și în *Constituțiile Apostolice*, Cartea V, capitolul 17²⁷. Interdicția de a sărbători Paștele împreună cu Paștile evreiești a fost reiterată de către mai multe texte patristice din această perioadă²⁸.

Cu toate acestea, nici după Sinodul din Niceea, nici după cel din Antiohia sau Sardica, Paștile nu au fost sărbătorite de către romani și alexandrini la aceeași dată, din cauza faptului că primii considerau echinocțiul de primăvară la data de 18 martie, iar cei din urmă la data de 21 martie, iar apusenii impuneau un calendar lunar de 16 luni, iar

---

²⁵ St. Epiphanius, *Adversus Haeresis*, LXX, PG 42, col. 360A. *The Panarion of Epiphanius of Salamis Books II and III. De Fide*, Second, revised edition, trans. by Frank Williams (Leiden, Boston: Brill, 2013), 423.

²⁶ *The Panarion of Epiphanius of Salamis Books II and III*, 424.

²⁷ Ioan Ică jr., *Canonul Ortodoxiei* (Sibiu: Deisis, 2008), 684. „Așadar, fraților, voi care ați fost răscumpărați cu scumpul Sânge al lui Hristos, trebuie să țineți în mod exact zilele Paștelui cu toată grija după echinocțiul de primăvară, ca nu cumva să faceți de două ori pe an pomenirea singurei Pătimiri, ci o singură dată pe Cel ce a murit o singură dată, nepăzind însă prăznuirea lui împreună cu iudeii. Fiindcă acum nu e nicio comuniune între noi și ei, căci au rătăcit în însăși hotărârea privitoare la ce cred că săvârșesc, cum rătăciți și departe de adevăr sunt din toate părțile”.

²⁸ Eusebius, *Vita Constantini* 3. 18-19, PG 20, col. 1073-1077, și *Epistula Synodica* a Bisericii Alexandriei. Pentru mai multe surse patristice, a se vedea: Peter L'Huillier, *The Church of the Ancient Councils: The Disciplinary Work of the First Four Ecumenical Councils* (New York: St. Vladimir's Seminary Press, 1996), 19-30; Franz Mali, “Julianische Berechnung des Osterdatums und Gregorianischer Kalender?”, *Ostkirchliche Studien* 53 (2004), 309-327.

alexandrinii de 19 luni²⁹, de aici existând multiple pascalii sau tabele cu data Paștilor. Sf. Maxim Mărturisorul dedică un întreg tratat calculării datei Paștilor³⁰, constatând că echinocțiul de primăvară s-a decalat. Sf. Maxim a fost, prin acest tratat, adeptul metodei de calcul alexandrină, respingând introducerea erei bizantine constantinopolitane impuse în vremea respectivă de împăratul Heraclie³¹. O preocupare constantă de echilibrare a calendarului astronomic cu cel bisericesc o găsim și la Sf. Andrei, episcopul Cretei, care remarcă eroarea din calendarul solar și cel lunar³² și care preia ciclul pascal de 532 ani (18 ani lunari x 28 ani solari) și îl impune în Pascalie³³. Acest calcul avea să se impună ulterior în toate bisericile.

Prin urmare, conform celor trei criterii pe care le putem identifica în Canonul 7 Apostolic și în mărturiile patristice sau canonice evidențiate³⁴, dacă această calculare a Paștelui

---

²⁹ Gheorghiu, *Sf. Paști și reforma calendaristică*, 14-15.

³⁰ Sf. Maxim Mărturisorul, *Despre calcularea datei Paștilor. Comput bisericesc*, trad. Petru Molodeț (Iași: Doxologia, 2018).

³¹ Jean Lempire, „Le calcul de la date de pâques dans Les traités de S. Maxime le confesseur et de Georges, moine et prêtre”, *Byzantion* 77 (2007), 267-304. Multe idei ale autorului sunt preluate de către: Florin Crâșmăreanu, „Despre calcularea datei Paștilor. Comput bisericesc. Studiu introductiv”, în Sf. Maxim Mărturisorul, *Despre calcularea datei Paștilor. Comput bisericesc*, 40-46.

³² Constantin Clement Popovici, *Capitolul al șaptelea al literii P din Sintagma alfabetică a lui Matei Vlastare: Despre Sfintele Paști sau despre computul pascal* (Cernăuți: Institutul de Arte, 1900), 221-222.

³³ Răzvan Perșa, *Canoanele Bisericii Ortodoxe. Vol. 3: Canoanele Sfinților Părinți, Canoanele întregitoare și Prescripții canonice. Studiu introductiv, introduceri, note* (București: Basilica, 2018), 290.

³⁴ Alte canoane vorbesc despre data Paștilor, care trebuia procurată de la Biserica cea mai importantă a patriarhiei. Canonul 34 Cartagina; Canonul 51 Cartagina.

iudaic ar fi fost corectă, atunci, din punct de vedere astronomic, 14 Nisan ar fi fost la 14 zile după luna nouă, fiind întotdeauna lună plină. În acest caz, ar fi fost imposibil pentru Biserică să aibă aceeași dată pentru Paști ca și Paștele evreiesc, pentru că Paștile ar fi fost în prima duminică după luna plină de după echinocțiul de primăvară, adică în prima duminică după Paștele iudaic, dacă acesta era calculat astronomic corect. Potrivit calculului Sf. Chiril al Alexandriei, data Paștilor putea să cadă într-un interval de 35 de zile, din 22 martie până în 25 aprilie³⁵. Chiar și în cel de-al doilea mileniu creștin se păstra această normă. În canonul 5 atribuit Sfântului Nichifor Mărturisitorul din colecția canonică realizată, cel mai probabil, în secolul al 12-lea, se preciza că „Dacă Buna Vestire cade în Joia mare sau în Vinerea mare, nu păcătuim dacă avem parte în acea zi de vin și pește.”³⁶

2. Calcularea datei Paștilor în cel de-al doilea mileniu și nevoia de reformă calendaristică

Chiar dacă, de cele mai multe ori, se aduc argumente cu privire la reforma calendaristică gregoriană realizată în apus, cu mult înaintea acesteia s-a impus nevoia unei reforme calendaristice în Imperiul Bizantin. În ceea ce privește data Paștelui, în decursul timpului a apărut o altă problemă, și

---

³⁵ Pavel Kuzenkov, „Correction of the Easter Computus: Heresy or Necessity? Fourteenth Century Byzantine Forerunners of the Gregorian Reform”, in *Orthodoxy and heresy in Byzantium. The definition and the notion of Orthodoxy and some other studies on the heresies and the non-Christian religions* (Roma: Università degli Studi di Roma „Tor Vergata”, 2010), 148-149.

³⁶ Perșa, *Canoanele Bisericii Ortodoxe. Vol. 3: Canoanele Sfinților Părinți, Canoanele întregitoare și Prescripții canonice*, 277.

anume: lipsa de acuratețe astronomică a calendarului iulian³⁷, precum și a calendarului lunar, ambele probleme persistând, după cum vom vedea, în actualul comput pascal ortodox, sau în pascalia ortodoxă. Calendarul solar avea să conțină o eroare de o zi la 128 de ani, iar calendarul lunar conținea o eroare de 1 zi la 312 ani³⁸. În secolul al X-lea eroarea calendarului lunar era de 2 zile, iar în secolul al XIV-lea era de 3 zile. Eroarea calendarului actual a ajuns la peste 13 zile pentru calendarul solar și peste 4 zile la calendarul lunar față de calendarul astronomic.

La începutul celui de-al doilea mileniu, interpretarea criteriilor calcului pascal din Canonul 7 Apostolic s-a transformat doar într-o interdicție totală de a sărbători împreună cu evreii și de a amâna data Paștilor ortodox dacă acesta cade concomitent cu cel iudaic. Primul autor bizantin, care a interpretat cel de-a al 7-lea canon apostolic ca o interdicție totală a creștinilor de a sărbători Paștile împreună cu evreii, impunând cerința de a amâna Paștile în cazul în care acestea ar fi în aceeași zi, a fost Ioan Zonaras³⁹. Prin

---

³⁷ Problema este dată de diferența dintre anul tropic de 365 zile, 5 ore și 48 de minute și 46 de secunde care a fost redat convențional de către calendarul iulian prin 365 zile, diferența de 5 ore, 48 de minute și 46 de secunde fiind transpusă în adăugarea unei zile suplimentare o dată la patru ani, în anii bisecți. Cu toate acestea, această zi este una convențional stabilită ca fiind de 24 de ore, prin adunarea celor 5 ore și 48 de minute și 46 de secunde din fiecare an, prin rotunjirea la 6 ore pe an. Cele 11 minute și 14 secunde din fiecare an făceau ca o dată la 128 de ani să existe necesitatea adăugării unei zile în plus față de calcularea calendarului, ceea ce a dus până în prezent la un decalaj de peste 13 zile. Acest decalaj va fi de 14 zile în anul 2100.

³⁸ Kuzenkov, „Correction of the Easter Computus: Heresy or Necessity?”, 150.

³⁹ „Unii spun că echinocțiul de primăvară este în 25 a lunii martie, iar alții în 25 aprilie. Dar eu cred că acest canon nu afirmă nici prima, nici cealaltă (dată). Căci de multe ori Paștile este sărbătorit înainte de 25 aprilie, dar

aceasta, el a impus o dependență totală a calculului bizantin al datei Paștelui de Paștele evreiesc⁴⁰. El a fost urmat de ceilalți canoniști bizantini, precum Theodor Balsamon sau Alexis Aristenos⁴¹. Extind interdicția de a sărbători Paștele la

---

este și înainte de 25 martie, precum se întâmplă, iar dacă echinocțiul de primăvară este perceput astfel, atunci Paștile este sărbătorit în contradicție cu acest canon. Este probabil ca slăviții Apostoli să denumească altceva drept echinocțiu de primăvară. Dar întreaga poruncă a canonului este aceasta: creștinii să nu sărbătorească Paștile împreună cu iudeii, adică în aceeași zi, deoarece trebuie să preceadă sărbătoarea lor cea fără sărbătoare și astfel să fie apoi săvârșit Paștile nostru. Iar clericul care nu face acest lucru va fi caterisit. Dar și sinodul din Antiohia în primul canon stabilește acest lucru, amintind și decretul primului sinod din Niceea care este în legătură cu sărbătoarea Paștelui, deși nu se găsește un asemenea canon între canoanele sinodului din Niceea". Traducere proprie după: Georgios A. Rhalles, Michael Potles, *Σύνταγμα τῶν θείων καὶ ἱερῶν κανόνων*, vol. 2 (Athens, 1852), 10.

⁴⁰ Franz Mali, "Julianische Berechnung des Osterdatums und Gregorianischer Kalender?," 314.

⁴¹ „Interpretarea lui Balsamon. Dumnezeuieștii Apostoli nu doresc ca noi să sărbătorim împreună cu iudeii, de aceea au hotărât ca Paștile Domnului să fie sărbătorit de către noi după ce aceia au săvârșit paștile Legii. Și fiindcă aceia sărbătorească Paștele înainte de echinocțiul de primăvară se cuvine ca noi să sărbătorim după echinocțiul de primăvară. Iar echinocțiul de primăvară nu este după cum spun unii în data de 25 a lunii martie, sau în 20, sau în oricare altă zi stabilită, ci atunci când se întâmplă să fie, fiindcă alteori echinocțiul de primăvară este diferit conform calculului ciclic al cursului soarelui și lunii. Astfel, Moise a legiferat ca iudeii să săvârșească Paștile anual, ca *trecere* a relelor, în amintirea răscumpărării din robia egipteană și nu este altcândva decât înainte de echinocțiul de primăvară, în a paisprezecea zi, atunci când luna este în prima lună a anului, adică în Martie, și noi sărbătorim Paștile Domnului ca eliberare a noastră din robia diavolului, pe care Hristos și Dumnezeuul nostru ne-a dăruit-o prin patima Sa. Iar noi sărbătorim acest lucru nu atunci când iudeii celebrează Paștile, ci după aceasta, evident că după ce este echinocțiul

14 Nisan, nu pentru că ar putea fi înainte de echinocțiul de primăvară, sau în orice zi a săptămânii, date pe care, după cum se vede din comentariile celor trei canoniști, erau greșit înțelese în secolele XI-XII de cei trei, ci din pricina necesității de a amâna Paștile și de a respinge dependența de Paștile iudaic⁴². Problema în interpretarea lor constă în faptul că în secolul al XII-lea, așa cum afirma Zonaras, nimeni nu știa exact când avea loc echinocțiul de primăvară⁴³. Acești canoniști bizantini au fost cei mai mari promotori ai dependenței de calendarul iudaic⁴⁴. Interpretarea canoniștilor bizantini este dependentă de realitățile secolului al XII-lea când data Paștelui ortodox era în urma datei astronomice și a calculului evreiesc al Paștelui. Prin aceasta, paștele evreiesc a devenit unul dintre criteriile de calcul al datei Paștelui creștin pentru că în acea perioadă evreii calculau mai exact prima lună plină, decât ortodocșii. Alți autori, aducând ca

---

de primăvară și după a paisprezecea zi a primei luni, adică după prima lună (plină) a lunii Martie, într-adevăr în a șaptea zi, deoarece și patima și învierea lui Hristos s-au petrecut astfel atunci. Să se cerceteze și cuvântul al 8-lea al celui între sfinți părintele nostru Ioan Gură de Aur, pe care l-a scris pentru Paști, și să se cerceteze și canonul 73 al sinodului din Cartagina și cele adnotate de către noi la acesta în privința Paștelui". Traducere proprie după: G. Rhalles, M. Potles, *Σύνταγμα τῶν θείων καὶ ἱερῶν κανόνων*, vol. 2, 11.

⁴² Calivas, "The Date of Pascha, the Need to Continue the Debate," 333-343.

⁴³ Aristenos, primul care a scris comentarii scurte la canoane, nici măcar nu menționează echinocțiul de primăvară în calcularea datei pascale. Interpretarea sa este minimală: „Este simplu. Cel ce săvârșește Paștele împreună cu iudeii este caterisit." G. Rhalles, M. Potles, *Σύνταγμα τῶν θείων καὶ ἱερῶν κανόνων*, vol. 2, 11.

⁴⁴ D. P. Ogitsky, „Canonical norms of the Orthodox Easter computation and the problem of the dating of Pascha in our time", *Sŭt Vladimir's Theological Quarterly*, 17, no 4 (1973), 278.

argumentare surse patristice⁴⁵, susțin tocmai opusul. Sintagma „μετὰ Ἰουδαίων” reprezintă o independență totală față de Paștele iudaic⁴⁶, „μετὰ Ἰουδαίων” fiind interpretat ca respingere a dependenței obligatorii față de calendarul iudaic, ceea ce ar fi fost și intenția Sinodului I ecumenic, de a îndepărta comunitatea creștină de influența iudaică⁴⁷.

În secolul al XIV-lea, Biserica Ortodoxă a subliniat necesitatea reformei calendaristice. Astfel, filosoful și astronomul Nikephoros Gregoras propunea în anul 1324 împăratului Andronicus al II-lea Paleologul (1283-1328) câteva modificări și ajustări ale calendarului din acea vreme. Cea mai importantă problemă calendaristică a fost considerată data echinocțiului de primăvară⁴⁸. În 1335, celebrul canonist Matei Vlastares a promovat aceeași nevoie de reformă a calendarului. În 1371, astronomul și monahul Isaac Argyros a propus schimbarea datei Paștelui, în funcție de echinocțiul de primăvară calculat astronomic⁴⁹. Din păcate, niciuna dintre aceste propuneri de reformă a calendarului nu a fost dusă la îndeplinire.

Matei Vlastares, preluând calculul pascal de la Sf. Andrei Criteanul, considera în lucrarea sa *Synthagma* că data

---

⁴⁵ Peter L'Huillier, *The Church of the Ancient Councils: The Disciplinary Work of the First Four Ecumenical Councils* (St. Vladimir's Seminary Press, 1996), 19-30. Franz Mali, „Julianische Berechnung des Osterdatums und Gregorianischer Kalender?”, *Ostkirchliche Studien* (53 (2004), 309-327.

⁴⁶ Ogitsky, „Canonical norms of the Orthodox Easter computation and the problem of the dating of Pascha in our time”, 274-284; Calivas, „The Date of Pascha, the Need to Continue the Debate”, 338; L'Huillier, *The Church of the Ancient Councils*, 24-25.

⁴⁷ Calivas, „The Date of Pascha, the Need to Continue the Debate”, 336.

⁴⁸ Kuzenkov, „Correction of the Easter Computus: Heresy or Necessity?”, 154-155.

⁴⁹ Calivas, „The Date of Pascha, the Need to Continue the Debate”, 339.

Paștelui trebuie calculată în funcție de patru criterii: 1) după echinocțiul de primăvară; 2) nu în aceeași zi cu cea a evreilor; 3) după prima lună plină; 4) în prima săptămână după prima lună plină⁵⁰. Acesta era conștient de diferențele cu privire la echinocțiul de primăvară și luna plină, acceptând propunerile lui Nikephoros Gregoras. Toți acești autori bizantini au fost conștienți de greșelile și decalajele dintre calcularea datei pascale din pascaliile ortodoxe și criteriile astronomice folosite pentru acest calcul. Singura chestiune care a stat în fața acestei reforme calendaristice a fost dorința împăratului de a nu tulbura societatea printr-o reformă generală și uniformă. Posibila reformă calendaristică nu a fost văzută de către bizantinii acestei perioade ca o necesitate bisericească sau ca erezie, nici nu a fost dublată de un scop politic. Față de posibila tulburare a chestiunilor sociale, autorii au pledat pentru păstrarea vechii pascalii a Părinților, chiar dacă aceasta era, în mod evident și demonstrabil, greșită din perspectivă astronomică⁵¹.

Această interpretare a fost preluată și de către Sf. Nicodim Aghioritul în Pidalion. În ciuda faptului că el considera calendarul iulian învechit și greșit în calculul său cu privire la data Paștilor, pentru Sf. Nicodim, acuza adusă catolicilor este cea de reformare a calendarului fără o colaborare sinodală, inclusiv cu receptarea ortodoxă, și

---

⁵⁰ M. Potles, G.A. Rhalles, *Σύνταγμα τῶν θείων καὶ ἱερῶν κανόνων*, vol. Αὐγή (Ἀθήνα, 1859); PG 145, col. 96D-97A. Pentru traducerea românească a secțiunii legate de calculul pascal, a se vedea: Constantin Clement Popovici, *Capitolul al șaptelea al literii P din Sintagma alfabetică a lui Matei Vlastare: Despre Sfintele Paști sau despre computul pascal* (Cernăuți: Institutul de Arte, 1900). Inițial lucrarea a apărut în numere succesive din *Revista Candela*, an. XVIII-XIX, 1898-1900).

⁵¹ Kuzenkov, „Correction of the Easter Computus: Heresy or Necessity?“, 158.

disocierea de practica ortodoxă, iar nu calculul astronomic pe care el însuși îl consideră eronat⁵².

Problema calendarului s-a dezvoltat în Biserica Ortodoxă în momentul în care a existat un decalaj în interiorul Ortodoxiei, apărut prin dezvoltările geo-politice din secolul al XX-lea, existând polarizări pe această chestiune în diferite perspective ale teologiei grecești, rusești, românești și ale altor teologi⁵³.

3. Reforma calendaristică după Primul Război Mondial

La începutul secolului al XX-lea mai multe țări au trecut la calendarul îndreptat, fie înainte, fie după Primul Război Mondial. La data de 24 ianuarie 1918 guvernul comunist din Rusia a decis trecerea de la calendarul iulian la cel gregorian (Декрет о переходе с юлианского на григорианский стиль календаря)⁵⁴. Sinodul Bisericii Ortodoxe Ruse din 1918 a decis să nu preia acest calendar, ca un semn de supunere față de statul comunist, ci a impus ca statul să recunoască calendarul

---

⁵² Interpretarea la canonul 7 Apostolic a Sf. Nicodim Aghioritul în: *The Rudder (Pedalion) of the Metaphorical Ship of the One Holy Catholic and Apostolic Church of Orthodox Christians* (Chicago, 1957), 10. Sf. Nicodim îi acuză pe catolici, nu din cauza calculării echinocțiului de primăvară, „pentru că și noi vedem că echinocțiul a rămas cu adevărat 11 zile înapoi, ci pentru că aceștia s-au deosebit de noi, care este o vinovăție neiertată”.

⁵³ Fixarea calendarului nu ridică probleme doar pentru data Paștelui, ci și pentru celelalte sărbători creștine, cum ar fi Nașterea Domnului. De exemplu, din punct de vedere calendaristic, dacă luăm în considerare și ortodocșii armeni din Țara Sfântă, atunci Nașterea Domnului este sărbătorită în Betleem de trei ori: 25 decembrie, 7 ianuarie și 19 ianuarie.

⁵⁴ Decretul purta numele de „№ 289. Декрет Совета Народных Комиссаров. О введении западноевропейского календаря.” A fost publicat pentru prima dată în gazeta proletară *Газеты Рабочего и Крестьянского Правительства*, 18 (26 ianuarie/1918), 404-408.

ortodox (identificat cu calendarul iulian) folosit până atunci⁵⁵. Între anii 1922 și 1923 au existat diviziuni în Biserica Ortodoxă Rusă, care au preluat acuzația de schimbare a calendarului iulian și acceptarea calendarului gregorian, ceea ce a dus la respingerea totală a oricărei idei despre reforma calendaristică, deși Biserica Ortodoxă Rusă fusese reprezentată la Congresul Pan-ortodox de la Constantinopol din 1923 printr-o delegație din afara Uniunii sovietice.

Reforma calendaristică a fost dezbătută pentru prima dată într-o reuniune interortodoxă sau pan-ortodoxă în cadrul așa-numitului Congres pan-ortodox⁵⁶, care s-a întrunit la Constantinopol între 10 mai și 8 iunie 1923, sub președinția Patriarhului ecumenic Meletios (Metaxakis) al IV-lea (1921-

---

⁵⁵ L. Woronow, „Проблема церковного календаря”, in: Голос Православия, 11 (1973) 39; 12 (1973), 53.; 1 (1974), 41-45; 12 (1974), 53-58.

⁵⁶ La data de 3 februarie 1923, Patriarhul Ecumenic Meletios Metaxakis a trimis o scrisoare de invitație către Bisericile Ortodoxe Autocefale din Alexandria, Antiohia, Ierusalim, Serbia, Cipru, Grecia și România pentru a convoca Congresul Panortodox la Constantinopol în același an. Pentru această scrisoare, a se vedea: Anastasios Kallis, *Auf dem Weg zu einem Heiligen und Großen Konzil: ein Quellen- und Arbeitsbuch zur orthodoxen Ekklesiologie* (Münster: Theophano-Verlag, 2013), 101-102. Participanții la acest Congres au fost, din partea Patriarhiei Ecumenice: Meletios al IV-lea, Patriarhul Ecumenic, mitropolitul Vasile de Cyzec, Basil Antoniadis (profesor de teologie), arhimandritul Germanos (secretar al Congresului); din partea Bisericii Ortodoxe Ruse: episcopul Anastasie de Chișinău și Hotin, episcopul Alexandru al Americii de Nord; din partea Bisericii Serbiei: Mitropolitul Gavriilo de Muntenegru și Parathalassia, Milutin Milanković (profesor de matematică și mecanică la Universitatea din Belgrad); din partea Bisericii din Cipru, episcopul Vasile de Niceea; din partea Bisericii Ortodoxe Grecești: episcopul Iacob de Dyrachion; din partea Bisericii Ortodoxe Române, arhimandritul Iuliu Scriban și senatorul Petre Drăghici. A. Kallis, *Auf dem Weg zu einem Heiligen und Großen Konzil*, 102-103.

1923)⁵⁷, congres la care au participat delegații mai multor Biserici Ortodoxe Autocefale⁵⁸.

Acest Congres Panortodox de la Constantinopol din anul 1923, întrunit sub auspiciile geopolitice ale perioade imediate a Primului Război Mondial și al frământărilor naționale din Europa, a dezbătut șapte teme de importanță capitală pentru Biserica Ortodoxă la începutul secolului al XX-lea, anume: 1. actualizarea calendarului; 2. Biserica Ortodoxă și adoptarea calendarului actualizat; 3. importanța Tainei căsătoriei și a Tainei hirotoniei; 4. problema celei de-a doua căsătorii pentru preoții și diaconii văduvi; 5. vârsta pentru hirotonire; 6. sărbătorirea a 1600 de ani de la primul Sinod

---

⁵⁷ Pentru o privire de ansamblu foarte critică asupra contextului și dezbaterilor Congresului panortodox din 1923 de la Constantinopol și a recepției sale ulterioare, a se vedea: Photii Episcop de Triaditza, „The 70th Anniversary of the Pan-Orthodox Congress in Constantinople: A Major Step on the Path Towards Apostasy A Major Step on the Path Towards Apostasy”, *Orthodox Life*, 44, 2 (martie 1994), 36-48. Autorul consideră că acest Congres este responsabil pentru toate eșecurile Bisericii Ortodoxe din secolul XX, inclusiv pentru „erezia ecumenismului”, reforma calendarului și apostazia Bisericii. Pentru o introducere mai echilibrată, a se vedea: Demetrios Constantelos, „Preface”, în P. Viscuso, *A Quest for Reform of the Orthodox Church: The 1923 Pan-Orthodox Congress: An Analysis and Translation of Its Acts and Decisions* (Berkeley/CA: Inter Orthodox Press, 2006), IX-XII; Anne Jensen, *Die Zukunft der Orthodoxie: Konzilspläne und Kirchenstrukturen* (Zürich: Benziger, 1986), 25-26.

⁵⁸ Documentele au fost semnate de: Patriarhul Ecumenic Meletos Metaxakis, Episcopul Kalinic de Kyzic, Arhiepiscopul Alexandru Nemolovskii al Americii de Nord, Mitropolitul Gavriilo de Muntenegru și Parathalassia, Episcopul Vasile de Niceea, Episcopul Iacob de Dyrrachion, arhimandritul Iuliu Scriban, B. Antoniadis, M. Milanković, arhimandritul Gherman. A se vedea: Viscuso, *A Quest For Reform of the Orthodox Church*, 193.

Ecumenic; 7. situația Bisericii Ortodoxe Ruse. Cu privire la primele două teme, Congresul a decis următoarele⁵⁹:

---

⁵⁹ Textul grecesc al actelor și lucrărilor Congresului Panortodox din 1923 de la Constantinopol a fost publicat imediat după conferință într-o ediție amplă: *Πρακτικά και αποφάσεις τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει Πανορθόδοξου Συνεδρίου (10 Μαΐου - 8 Ιουνίου 1923)* de către tipografia Patriarhiei Ecumenice. *Πρακτικά και αποφάσεις τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει Πανορθόδοξου Συνεδρίου (10 Μαΐου - 8 Ιουνίου 1923)* (Constantinopol: εκ του Πατριαρχικού Τυπογραφείου, 1923). În privința traducerilor actelor și documentelor Congresului din 1923, există mai multe ediții și traduceri parțiale sau complete. Una dintre cele mai bune lucrări este cea a Pr. Patrick Viscoso, *A Quest for Reform of the Orthodox Church: The 1923 Pan-Orthodox Congress: An Analysis and Translation of its Acts and Decisions*, publicată în anul 2007, în prima ediție de către InterOrthodox Press, cu o prefață a lui Dimitrios Constantelos, și în 2019 de către SebastianPress. Cartea conține, pe lângă prefață, un studiu introductiv amplu (p. XV-LXIX) de analiză a tematicii dezbătute la Congres. A doua parte a cărții (p. 1-205) este reprezentată de o traducere a actelor Congresului din 1923. Cartea a fost receptată de către teologi ortodocși din diferite țări și medii teologice. Dimitrios Stamatopoulos, „A Quest for Reform of the Orthodox Church: The 1923 Pan-Orthodox Congress: An Analysis and Translation of Its Acts and Decisions (Review)”, *Journal of Modern Greek Studies* 26, 2 (2008), 518-521; John P. Burgess, „The Quest for Reform of the Orthodox Church: The 1923 Pan-Orthodox Congress”, *Journal of Ecumenical Studies* 43, 4 (2008), 617; John A Jillions, „Review essay: A quest for reform in the Orthodox Church; the 1923 Pan-Orthodox Congress”, *Studia Canonica* 41, 2 (2007), 507-514. O altă traducere a lucrărilor Congresului a fost făcută de către Anastasios Kallis în celebra și voluminoasa (647 p.) lui lucrare *Auf dem Weg zum Konzil*. Anastasios Kallis, *Auf dem Weg zu einem Heiligen und Großen Konzil: ein Quellen- und Arbeitsbuch zur orthodoxen Ekklesiologie* (Münster: Theophano-Verlag, 2013). Kallis a tradus o parte redusă din actele congresului, și anume: Scrisoarea de convocare a Patriarhului Meletie al IV-lea (p. 101-102); participanții la Congres (p. 102-103); Propuneri de teme ale profesorului Dragomir Dimitrescu (p. 103-105); hotărârile Congresului din Constan-

1. Suprimarea a 13 zile din calendarul iulian, 1.10.1923 a devenit 14.10.1923.
2. Sărbătorile din acest interval să fie celebrate fie împreună pe data de 14.10.1923, fie după cum decide episcopul eparhial.
3. Toate lunile își vor păstra numărul de zile, iar luna Februarie va avea 28, respective 29 de zile în anul bisect.
4. Existența anilor bisecți cu 366 de zile și a anilor cu 365 zile. Anul bisect este anul care poate fi împărțit la 4 fără a da vreun rest.
5. Excepție de ani bisecți: sutele de ani, adică anii care se termină cu 00, sunt ani bisecți doar atunci când împărțiți la 9 au restul 2 sau 6. Toți ceilalți ani sunt ani normali. Astfel: 2000, 2400, 2900, 3300 vor fi ani bisecți, iar ceilalți, 2100, 2200, 2500, 2600, 2700, 2800, 3000, 3100, 3200, 3400, 3500 etc. vor fi ani normali⁶⁰.
6. Sărbătorile cu dată fixă vor avea aceeași dată de prăznuire.
7. Paștile se va sărbători în prima duminică după luna plină, după echinocțiul de primăvară.
8. Luna plină va fi calculată conform datelor astronomie științifice, iar data Paștilor se va calcula după ora Ierusalimului.

---

tinopol (p. 105-111). Această ultimă parte a fost preluată și de către Pr. Viorel Ioniță în colecția sa de decizii ale întrunirilor pan-ortodoxe în limba română. Viorel Ioniță, *Hotărârile întrunirilor panortodoxe din 1923 până în 2009 : spre Sfântul și Marele Sinod al Bisericii Ortodoxe* (București: Basilica, 2013), 137-145.

⁶⁰ Această metodă a fost descoperită de către M. Milankovitch și propusă Conferinței Panortodoxe din 1923, unde a participat ca delegat al „Königsreich der Serben, Kroaten und Slovenen und Vertreter der astronomischen Wissenschaft”, după cum afirmă el însuși în articolul: M. Milankovitch, „Das Ende des julianischen Kalenders und der neue Kalender der orientalischen Kirchen”, *Astronomische Nachrichten*, 220 (1923), 379-384.

9. Patriarhia Ecumenică va încredința calculul astronomic Universităților din Atena, Belgrad, București, Petrograd.
10. Actuala reformă nu va reprezenta un obstacol pentru o modificare viitoare.

Această îndreptare calendaristică este diferită de calendarul gregorian, fiind numită reforma meletiană. Cercetătorul Heinz Zemanek, pionierul calculatorului și informaticii moderne, afirmă în 1990, într-o carte celebră, că varianta de calculare a calendarului de la Conferința Panortodoxă din Constantinopol din 1923 este cea mai exactă și mai bună metodă modernă de calcul calendaristic⁶¹.

După conferința din 1923, Patriarhul Tihon a propus Bisericii Ruse acceptarea noului calendar meletian, dar această propunere nu a fost concretizată, fiind echivalată cu o mișcare de schismă și cu o posibilă subordonare statului comunist. În octombrie 1928, Mitropolitul Sergei trimite patriarhului ecumenic o scrisoare din partea Bisericii Ruse în care menționează că această problemă poate fi rezolvată doar de către un sinod ecumenic.

După cunoscuta decizie de la Congresul Panortodox de la Constantinopol din anul 1923, Bisericile Ortodoxe [Patriarhia Ecumenică de Constantinopol (1924); Patriarhia Antiohiei (1924); Patriarhia Alexandriei (1928); Arhiepiscopia Ciprului (1924); Biserica Greciei (1924); Biserica Ortodoxă

---

⁶¹ H. Zemanek, *Kalender und Chronologie: Bekanntes & Unbekanntes aus der Kalenderwissenschaft*, 5 verb. Aufl. (München, 1990), 30. „Der genaueste in Geltung stehende Kalender ist der Griechisch-Orthodoxe. Er legt die bleibenden Schalttage der vollen Jahrhunderte nicht in jene, die sich durch 4 teilen lassen, sondern in jene, die durch 9 geteilt den Rest 2 oder ergeben: 2000/2400, 2900 3300”.

Română (1924); Patriarhia Bulgară (1968); Biserica Ortodoxă a Poloniei (1924); Biserica Ortodoxă a Cehoslovaciei (1951); Biserica Ortodoxă din Finlanda (1971)], în afară de Patriarhia Ierusalimului, Biserica Rusă, Biserica Sârbă, Patriarhia Georgiei și Mânăstirile din Sf. Munte Athos, cu excepția Vatopedului, au realizat reforma calendaristică.

Chiar dacă Biserica Ortodoxă Rusă nu a acceptat reforma calendaristică din motive geo-politice evidente în perioada de instaurare a regimului comunist, perspectivele teologilor ruși contemporani sunt în favoarea unei unități a calendarului, printr-o calculare științifică corectă. De pildă, Mitropolitul Hilarion Alfejev afirmă că desemnarea calendarului iulian ca „bisericesc și sfânt și desemnarea celui gregorian ca lumesc și profan” se bazează pe o neînțelegere⁶². Existența a două calendare paralele între Biserică și societate este catalogată de către Hilarion Alfejev ca de „neconceput și în contradicție cu intenția inițială”⁶³. Singura regulă creată de Dumnezeu este însuși anul astronomic, iar calendarul trebuie să imite acest ritm natural. După ce afirmă inexactitatea calendarului iulian și problema calendarului gregorian, mitropolitul Hilarion Alfejev afirmă în analiza sa importanța noului calendar ortodox pentru sărbătorile neschimbabile. De aceea reforma, dacă a fost făcută în privința datelor neschimbătoare, atunci ea trebuie să fie realizată și în privința datei Paștilor, în caz contrar se suprimă postul Sf. Apostoli Petru și Pavel⁶⁴,

---

⁶² Hilarion Alfejev, *Geheimnis des Glaubens: Einführung in die orthodoxe dogmatische Theologie* (Fribourg: Ökumenische Beihefte zur Freiburger Zeitschrift für Philosophie und Theologie 43, 2003), 140.

⁶³ Alfejev, *Geheimnis des Glaubens*, p. 140.

⁶⁴ „Wenn also schon der unbewegliche Jahreskreis reformiert wurde, dann muss unbedingt auch das Osterdatum reformiert werden, dassich mit

problemă evidentă în toate Bisericile Ortodoxe care folosesc două calendare.

La conferința Panortodoxă din Moscova 1948, chestiunea calendarului a fost din nou analizată, din cauza disensiunilor panortodoxe cu privire la prăznuiri pascale diferite⁶⁵. Profesorul A.I. Gueorguievsky a susținut o prelegere din partea Academiei de Teologie din Moscova, pornind de la scrisoarea lui Constantin cel Mare către Biserici, în care împăratul cerea unitatea sărbătorii în întreaga lume, dar afirma că unele Biserici autocefale au renunțat, împotriva deciziei de la Niceea. Totuși, pentru a nu se rupe de unitatea Bisericii Ortodoxe, întâistătătorii Bisericilor Ortodoxe – însoțiți de delegațiile lor – întruniți la această Conferință a Bisericilor autocefale de la Moscova au hotărât drept soluție de compromis până la rezolvarea problemei ca, pentru menținerea și întărirea unității Ortodoxiei, toate Bisericile să prăznuiască Paștile la aceeași dată, în zi de Duminică, dar nu odată cu Paștile evreilor, socotindu-se că Pascalia alexandrină satisface, într-o anumită măsură, cerințele Bisericii.

Problema calendarului a fost discutată din nou la simpozionul de la Atena din 1969 și la Chambesy, 28 iunie-2 iulie, 1977. La simpozionul de la Atena s-a propus ca Paștile să fie sărbătorit întotdeauna într-un interval de timp: cum ar fi 08-14 aprilie (propunerea Patriarhului Athenagoras); 15-21 aprilie (propunerea întregului simpozion de la Atena); 12-18 aprilie, cu posibilitatea, în mai multe cazuri de o datare mai târziu (propunerea profesorului D. P. Ogitsky de la

---

dem unbeweglichen Zyklus in Übereinstimmung befinden muss".
Hilarion Alfejev, *Geheimnis des Glaubens*, 14.

⁶⁵ *Actes de la conférence des chefs et des représentants des Églises Orthodoxes Autocéphales* (Moscou: Éd. du Patriarcat, 1950), 384 și urm.

Academia Teologică din Moscova). Această idee a unei date fixe a Paștilor nu a fost receptată de către teologia ortodoxă.

A II-a Conferință Panortodoxă Presinodală (Chambesy 1982) a ajuns la un acord asupra unor puncte importante privind problema calendarului, afirmând că problema calendarului are mai multe componente: calculul științific, unitatea Ortodoxiei și pastorația Bisericilor⁶⁶. Textul de la Chambesy 1982 nu tratează decât chestiunea celebrării comune a Paștilor. Problema calendarului se răsfrânge și asupra celorlalte sărbători ortodoxe, cum ar fi Nașterea Domnului.

---

⁶⁶ „a. această problemă este în ansamblu, dincolo de exactitatea științifică, o chestiune de luare de conștiință bisericească a Ortodoxiei una și nedespărțită, a cărei unitate nu trebuie în niciun fel tulburată; b. pentru Biserică este vorba de o temă care cere o evaluare responsabilă a sarcinilor sale pastorale și a nevoilor pastorale ale turmei duhovnicești; c. în situația actuală a vieții bisericești, poporul credincios al lui Dumnezeu nu este pregătit sau, cel puțin, nu a fost suficient informat ca să facă față și să accepte o schimbare în problema determinării datei Paștilor. 3. Pentru toate aceste rațiuni, ea (A II-a Conferință Panortodoxă Presinodală – n.n.) a estimat că orice revizuire – în vederea unei mai mari precizii în determinarea datei Paștilor, pe care le sărbătorim de secole în comun – să fie repusă la vremea potrivită când Dumnezeu va binevoi; 4. Consideră ca necesară informarea cât mai sistematic posibilă a credincioșilor fiecărei Biserici Ortodoxe locale, pentru ca Ortodoxia să poată înainta într-o lărgime de duh și inimă, pe calea realizării comune – în acrivie și totodată în fidelitate față de duhul și litera hotărârii Sinodului I Ecumenic – către o prăznuire comună a celei mai mari sărbători creștine, conform scopului acelui sfânt Sinod I Ecumenic; 5. Declară că azi calendarul și opiniile privitoare la acest subiect, precum și situațiile dificile care s-au creat, nu trebuie să conducă la dezbinări, divergențe sau schisme; chiar și cei care nu sunt de acord cu Biserica lor canonică trebuie să adopte principiul venerabil și consacrat de tradiție al ascultării canonice față de Biserică, întrucât „sâmbăta este pentru om, iar nu omul pentru sâmbătă” (Marcu 2, 27).

Dezbaterile teologice au continuat și după aceste întruniri⁶⁷. În cele din urmă, tema schimbării calendarului a fost total exclusă de pe agenda Sfântului și Marelui Sinod din Creta⁶⁸. Observăm așadar că această temă rămâne încă sensibilă și că Biserica Ortodoxă mai are nevoie de timp pentru asumarea unei abordări unitare deși folosirea calendarului iulian pentru stabilirea datei Sfințelor Paști pune probleme deosebit de serioase.

Aducem în atenție un exemplu de eroare gravă provocată de folosirea calendarului iulian în calcularea Paștilor: În anul 2013, din punct de vedere astronomic, prima lună plină după echinocțiul de primăvară, conform

---

⁶⁷ Basilio Petrà, „L'ortodossia tra vecchio e nuovo calendario: il rischio di una Pasqua di divisione”, *Rivista Liturgica* 88 (2001), 135-155; Damaskinos Papandreou, „Zur Vorbereitung des Panorthodoxen Konzils”, *Handbuch der Ostkirchenkunde III*, ed. Wilhelm Nyssen (Düsseldorf, 1997), 261-286; James R. Campbell, „The Paschalion: an Icon of Time”, *St Vladimir's Theological Quarterly*, vol. 28, no. 4 (1984), 245-262; Nicolas Ossorgin, „Thoughts on the Liturgical Calendar”, *Sourozh*, No. 28, May 1987, p. 41-52.

⁶⁸ Sinaxa Întâistătorilor din ianuarie 2016 a decis cu privire la această temă următoarele: „în ceea ce privește tema Calendarului, este potrivit ca fiecare Biserică să fie liberă de a pune în practică ceea ce consideră de cuviință pentru formarea duhovnicească a enoriașilor săi, dar fără să modifice data sărbătoririi comune a Paștilor de către toți ortodocșii”. Viorel Ioniță, *Sfântul și Marele Sinod al Bisericii Ortodoxe. Documente pregătitoare* (București: Basilica, 2016) 79. Pentru o analiză a Sinodului, a se vedea: Cristian Sonea, „The Ecumenical Dialogue according to Holy and Great Council of the Orthodox Church in Crete (2016)”, *Roczniki teologiczne* 63, 7 (2017), 127-135; Cristian Sonea, *Paradigme misionare: de la Edimburgh la Sinodul din Creta* (Cluj: Presa Universitară Clujeană, 2017); Patriciu-Dorin Vlaicu, „Autonomy and Orthodox Diaspora from the Point of View of the Documents Adopted by the Holy and Great Council,” *Studia Universitatis Babeș-Bolyai-Theologia Orthodoxa*, 62, 1 (2017), 115-130.

meridianului 31°47'N 35°13'E, a avut loc pe data de 27 martie. A doua lună plină a avut loc pe data de 25 aprilie. Datorită decalajului de 13 zile, Paștile Bisericii ortodoxe a fost practic sărbătorit, din cauza calendarului iulian, în a șasea duminică după lună plină după echinocțiul de primăvară, sau în prima duminică după a doua lună plină după echinocțiul de primăvară. De asemenea și în anii 2002 și anul viitor, în 2024, data Paștilor va fi la fel de greșit calculată.

4. Reforma calendaristică în Biserica Ortodoxă Română după 1923

După Conferința Panortodoxă din 1923 Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române a cerut expertiza Prof. dr. Constantin Chiricescu prin adresa cu nr. 258/2 iul. 1924 – în care i se trasează sarcina de a transpune vechea Pascalie din calendarul iulian recent rectificat și de a soluționa problema calendarului împreună cu Prof. Vasile Gheorghiu. Ca răspuns la aceasta, Constantin Chiricescu a elaborat mai multe studii și broșuri ample și documentate științific⁶⁹.

Una dintre cele mai elaborate poziții cu privire la problema calendarului a fost cea a profesorului de teologie ortodoxă de la Facultate din Cernăuți, Vasile Gheorghiu⁷⁰,

---

⁶⁹ *Le Comput Pascal (Pascalia) de l'Église Chrétienne Orthodoxe d'Orient, en conformité avec le calendrier rectifié déferé au Saint Synode de la Sainte Église Autocéphale Orthodoxe Roumaine* (București: Cultura Națională, 1925), 65 p.; *Adaptation de la Pascalia au calendrier rectifié* (București: Cultura Națională, 1926), 27 p.; *Așezarea Pascaliei în calendarul îndreptat* (București: Tipografia Cărților Bisericești, 1926), 19 p.; *Adaptation de la Pascalia au calendrier rectifié* (București: Cultura Națională, 1926), 27 p.; Dr. C. Chiricescu, *Calendarul nostru nu e schimbat, ci îndreptat* (București, 1924).

⁷⁰ Vasile Gheorghiu, *Sf. Paști și reforma calendaristică „Ortodoxia Română”*. *Studiu de cronologie și calendaristică* (Cernăuți: Institutul de Arte Grafice,

printr-o lucrare care continuă cercetările lui Constantin Popovici în această problemă⁷¹. După analiza calendarului lunar și a Paștilor iudaice, profesorul român aduce în discuție calcularea Paștilor în Biserica primelor secole. Analizând sintagma „μετὰ Ἰουδαίων” profesorul român susține că aceasta se referă numai la 14 Nisan, adică la sărbătorirea concomitentă cu cea a iudeilor, iar nu la plasarea datei Paștilor creștin întotdeauna după cel iudaic, ci chiar dimpotrivă, o totală independență față de calcularea Paștelui iudaic, care era oricum eronată⁷². După analiza detaliată a calendarului iulian și gregorian, la care sunt depistate toate lipsurile, inclusiv cel gregorian având o eroare de 2°40' la fiecare 400 de ani, ceea ce înseamnă că la fiecare 3600 de ani se adaugă 24 de ore, adică o zi, și după analiza ciclurilor solare și lunare, Vasile Gheorghiu ajunge la concluzia superiorității calendarului gregorian față de cel iulian, dar și la necesitatea depășirii reformei gregoriene. Vasile Gheorghiu prezintă, mai apoi, decizia Sinodului Bisericii Ortodoxe Române din 1924 susținută de această lucrare⁷³.

1929); Basile Gheorghiu, *Pâques et la Réforme Hémérologique Orthodoxe Roumaine. Etude de Chronologie et d'Hémérologie* (București: Cartea Românească, 1929); V. Gheorghiu, *Critica noilor proiecte de reformă calendaristică* (Cernăuți: Institutul de Arte Vizuale, 1933).

⁷¹ Constantin Clement Popovici, „Capitolul al șaptelea al literii P din Sintagma alfabetică a lui Matei Vlastare: Despre Sfintele Paști sau despre computul pascal (Cernăuți: Institutul de Arte, 1900). Inițial lucrarea a apărut în numere succesive din *Candela*, an. XVIII-XIX, 1898-1900.

⁷² Basile Gheorghiu, *Pâques et la Réforme Hémérologique*, 20.

⁷³ „1. Să se suprimă cele 13 zile pentru ca echinocțiul de primăvară să fie pe data de 21 martie. 2. Sutele de ani, adică anii care se termină cu 00, sunt ani bisecți doar atunci când împărțiți la 9 au restul 2 sau 6. (după cum se menționa la punctul 5 din decizia din 1923). Prin acest calcul echinocțiul

Ideile redată în această analiză sunt prezentate mai apoi de către autor la prima Conferință de Teologie Ortodoxă de la Atena din 1936, unde profesorul Gheorghiu a ținut o prelegere despre „Problema calendarului”⁷⁴. În prima parte, autorul analizează lipsurile și deficiențele mari ale calendarului iulian și compară anul tropic cu anul iulian și gregorian, ajungând la concluzia că diferența dintre 400 de ani iulieni și 400 de ani gregorieni este de 3 zile, iar diferența dintre 400 de ani gregorieni și 400 de ani tropici este de 0,12 zile. Cu toate acestea, diferența dintre un an gregorian și un an tropic este de 0°4'19.2". De asemenea, autorul semnalează diferența de 4 zile în ciclul lunar. Concluzia profesorului român este aceea că toate Bisericile ortodoxe ar trebui să urmeze acest proiect de calculare a anului.

În decursul anilor au existat în teologia ortodoxă românească nenumărate luări de poziții cu privire la această problemă⁷⁵. Cele mai multe scrieri cu privire la calendar au

---

de primăvară se va mai schimba doar după 42.772 ani. Diferența dintre noul calendar și anul tropic este redusă, astfel, la 2''02. 3. Schimbarea ciclului solar datorită suprimării celor 13 zile. 4. Păstrarea regulii canonice de săvârșire a Paștilor în prima duminică după lună plină după echinocțiul de primăvară. 5. Neprăznuirea concomitentă cu evreii, dar și independența totală față de Paștele iudaic. 6. Conform tradiției canonice și patristice, Paștele creștin poate fi sărbătorit și înainte și după Paștele iudaic datorită independenței față de calcularea greșită a Paștelui iudaic. 7. Paștile se vor sărbători între 22 Martie – 25 Aprilie în prima duminică după lună plină după echinocțiul de vară calculat astronomic”. Basile Gheorghiu, *Pâques et la Réforme Hémérologique*, 87-96.

⁷⁴ B. Gheorghiu, „Die Kalendarfrage”, *Procès-verbaux du premier Congrès de Théologie Orthodoxe a Athènes*, 29 Novembre - 6 Décembre 1936, ed. Hamilkas S Alivizatos (Athènes: Pysros, 1939), 300-308.

⁷⁵ Arhim. I. Scriban, „Chestiunea calendarului în Biserica Ortodoxă”, *Biserica Ortodoxă Română*, 8 (1923), 560-564; *Biserica Ortodoxă Română*, 7 (1924) și

fost îndreptate împotriva schismei stiliste din România și a dogmatizării acestei probleme. Chiar și mari duhovnici, precum Arhim. Ilie Cleopa, au scris împotriva părerilor dogmatizante ale stiliștilor. În studiul său putem identifica mai multe părere pe care părintele Cleopa le atacă vehement, păreri pe care le regăsim și în dezbaterile actuale asupra problemei datei pascale la unii susținători ultra-conservatori, precum: dogmatizarea datei pascale, o aparentă disensiune între teologie și știință prin calcularea științifică a datei pascale, o pretinsă corectitudine a calendarului iulian, imposibilitatea schimbării datei pascale, pascalia eternă, toate acestea fiind considerate argumente stiliste⁷⁶. Concluzia

---

1 (1925); + Miron, „Carte pastorală”, în *Biserica Ortodoxă Română*, 9 (1924), 513-515; + Vartolomeu, „Carte pastorală”, *Biserica Ortodoxă Română*, 1 (1925), 105-108; „Curentele în Biserica Ortodoxă Română”, *Biserica Ortodoxă Română*, 14 (1931), 708-716; Arhim. Scriban, „Paștile sărbătoare fixă”, *Biserica Ortodoxă Română*, 7 (1928), 625-626; V. Băncilă, „Reformei calendarului”, *Ideia europeană*, 159, 160, 161, 165 (1924-1925) pentru precizia istorico-matematică; A. C. Cosma, „Rătăcirile stiliste”, *Revista Teologică*, 10 (1938), 441-443; G. Nemeș, „Calendarul creștinesc”, *Biserica Ortodoxă Română*, 12 (1923), 929-930; Vasile Gheorghiu, *Noțiuni de cronologie, Calendaristică și calcul pascal*, Tipografia „Cărților Bisericești”, București, 1936; Ene Braniște, „Problema unificării calendarului liturgic în Bisericile ortodoxe”, *Ortodoxia*, 2 (1955), 181-216; Ene Braniște, „Anul bisericesc (liturgic) și subdiviziunile lui”, *Glasul Bisericii*, 11-12 (1962); L. Stan, „Pentru serbarea Sf. Paști la aceeași dată de întreaga creștinătate”, *Studii Teologice*, 5-6 (1970), 368-383; M. Șesan, „Problema îndreptării și unificării calendarului la români”, *Mitropolia Molodovei și Sucevei*, 5-6 (1970); + Nicodim, „Pastorală despre îndreptarea calendarului”, *Biserica Ortodoxă Română*, 10 (1945), 409-411; Teodor M. Popescu, „Problema stabilizării datei Paștilor”, *Ortodoxia*, 3 (1964), 334-444; Ioan-Irineu Fărcaș, „Data Sfințelor Paști și problema calendarului”, *Perspective* 79 (2008), 20-52.

⁷⁶ Ilie Cleopa, „Cuvânt de lămurire legătură cu rătăcirile stiliștilor”, *Biserica Ortodoxă Română*, 3-4 (1955), 251-294.

Arhim. Ilie Cleopa față de această chestiune este justă: „dacă vechea pascalie ar urma să se mențină pentru totdeauna în prevăzutul calendarului iulian, atunci s-ar nesocoti nu numai rezultatele la care a ajuns știința astronomică în privința măsurării timpului, ci s-ar strica și hotărârea Sf. Sinod de la Niceea din anul 325, prin care în prima linie s-a restabilit echinocțiul de primăvară pe data de 21 martie”⁷⁷.

Cât privește justificarea datei pascale prin sfânta lumină pe care încearcă să o aducă unii, consider că argumentele Pr. Ilie Cleopa pot fi aplicate în cazul lor: „Unul din temeiurile cu care se laudă stiliștii în susținerea părerii lor este și minunea cea preaslăvită care se face cu sfânta și dumnezeiasca lumină, ce se pogoară la mormântul Domnului la sfânta și preaslăvita Lui înviere. Stiliștii susțin că sfânta lumină se aprinde numai când se fac Paștile pe stil vechi și numai la această dată exactă, când a fost învierea Domnului, Dumnezeuului și Mântuitorului nostru Iisus Hristos. Dar lucrurile nu se petrec așa cum susțin ei. Sfânta și dumnezeiasca lumină nu ține cont de stil vechi sau stil nou, ci se pogoară numai atunci când creștinii dreptmăritori fac împreună slujba Sfintelor Paști. Așadar trebuie să înțelegem că nu Sfintele Paști atârnă de sfânta lumină, că adică chiar de nu s-ar face cândva Sfintele Paști, sfânta lumină ar veni la data când trebuia să se fi făcut; ci sfânta lumină se ține de slujba Sfintelor Paști”⁷⁸.

5. Receptarea calcului ortodox prin Documentul Aleppo 1997

Dezbaterile asupra calendarului nu au fost realizate doar în contextul dialogului inter-ortodox, ci și în dialogul cu

---

⁷⁷ Cleopa, „Cuvânt de lămurire legătură cu rătăcirile stiliștilor”, 274.

⁷⁸ Cleopa, „Cuvânt de lămurire legătură cu rătăcirile stiliștilor”, 278.

Biserica catolică. În acest sens, una dintre cele mai importante întruniri este cea de la Aleppo. În anul 1997 s-a desfășurat, sub egida Consiliului Mondial al Bisericilor și al Consiliului Bisericilor din Orientul Mijlociu, în Aleppo, Siria, consultarea cu privire la posibilitatea unei date comune a Paștilor între toate confesiunile⁷⁹. Acest document, după ce accentuează importanța întrunirilor din Iași, mai 1994, și București, septembrie 1994, menționează că documentul vine ca răspuns al inițiativelor de la aceste două conferințe. După un excurs biblic și patristic, documentul recunoaște diferențele dintre calendarul iulian și cel gregorian față de datele astronomice. Documentul consideră decizia de la Niceea ca: a)

---

⁷⁹ <http://www.oikoumene.org/en/resources/documents/wcc-commissions/faith-and-order-commission/i-unity-the-church-and-its-mission/towards-a-common-date-for-easter>. Pentru ediția germană. „Auf dem Weg zu einem gemeinsamen Osterdatum: ÖRK-MÖKR-Konsultation“, Aleppo, Syrien, 5. bis 10. März 1997”, trad. Renate Sbeghen, Dagmar Heller, *Ökumenische Rundschau*, 46, 4 (1997), 473-481. Participanții: Mitropolitul Damaskinos (Papandreu), Elveția (Patriarhia ecumenică); John Halliburton, Marea Britanie (Biserica Anglicană); Rev. Fayiz Y. Henain, Siria (Bisericile evanghelice din Orientul Mijlociu); Fr. Datev Mikaelian, Siria (Biserica Ortodoxă din America); Arhiepiscopul Boutros Marayati, Siria (Biserica Catolică armeană și Consiliului Bisericilor din Orientul Mijlociu); Dr. Koenraad Ouwens, Olanda (Biserica Vechi-catolică și Uniunea de la Utrecht); Msgr. John Radano, Vatican (Consiliul pontifical de promovare a unității creștine); Dr. Bert Beach, U.S.A. (Advențiștii de ziua a șaptea); Alexander Sologoub, Siria (Patriarhia Moscovei); Arhiepiscopul Dr. Gunnar Weman, Suedia (Federația luterană mondială); Mitropolitul Elias Yusef, Siria (Patriarhatul grec-ortodox al Antiohiei). Gazde: Mitropolitul Gregorios Yohanna Ibrahim (Biserica ortodoxă siriană a Antiohiei); Razek Syriani (Biserica ortodoxă siriană/ MECC) Consultanți: Prof. John H. Erickson, U.S.A. (Orthodox Church in America) Rev. Dr. Ronald Kydd, Canada (Pentecostal Assemblies of Canada) WCC Staff: Fr. Dr. Thomas FitzGerald (Patriarhia ecumenică); Rev. Dr. Dagmar Heller (Biserica evanghelică din Germania).

fundamentală pentru calcularea datei Paștilor în toate Bisericile; b) reprezintă o expresie a unității; c) respinge independența față de Paștele iudaic, nu datorită lipsei de importanță a acestei conexiuni, ci datorită calculului greșit al sărbătorii iudaice; d) importanța simbolică a acestei date; e) Apelul la determinarea științifică a anumitor date astronomice.

Documentul propune două posibile soluții, redată sub formă de recomandări: 1. Prima recomandare: a. păstrarea normei de la Niceea, prima duminică după lună plină după echinocțiul de primăvară, (respingerea unei date fixe a Paștilor; accentuarea dimensiunii cosmice a sărbătorii pascale; fixarea datei trebuie să aibă motive religioase, iar nu seculare; aspect important al Tradiției); b. calcularea datelor astronomice, echinocțiul de primăvară și luna plină, pe bază științifică; c. calcularea datei are ca punct de referință meridianul Ierusalimului (locul de răstignire a Domnului Iisus Hristos); 2. A doua recomandare: Bisericile să cerceteze pe o anumită perioadă problema calendarului și să ia o anumită decizie, având în vedere principiile propuse.

Comparând declarația de la Aleppo cu Decizia conferinței pan-ortodoxe din 1923 putem observa că perspectivele trasate de Aleppo se regăsesc deja în decizia panortodoxă. Documentul de la Aleppo propunea următorul calendar:

An	Paștile prin calcul astronomic	Paștile prin calcul gregorian	Paștile prin calcul iulian	Lună plină Calcul astronomic	Paștile iudaic
2001	15 Aprilie	15 Aprilie	15 Aprilie	8 Aprilie	8 Aprilie
2002	31 Martie	31 Martie	5 Mai	28 Martie	28 Martie
2003	20 Aprilie	20 Aprilie	27 Aprilie	16 Aprilie	17 Aprilie
2004	11 Aprilie	11 Aprilie	11 Aprilie	5 Aprilie	6 Aprilie

Răzvan
PERȘA

2005	27 Martie	27 Martie	1 Mai	25 Martie	24 Aprilie
2006	16 Aprilie	16 Aprilie	23 Aprilie	13 Aprilie	13 Aprilie
2007	8 Aprilie	8 Aprilie	8 Aprilie	2 Aprilie	3 Aprilie
2008	23 Martie	23 Martie	27 Aprilie	21 Martie	20 Aprilie
2009	12 Aprilie	12 Aprilie	19 Aprilie	9 Aprilie	9 Aprilie
2010	4 Aprilie	4 Aprilie	4 Aprilie	30 Martie	30 Martie
2011	24 Aprilie	24 Aprilie	24 Aprilie	18 Aprilie	19 Aprilie
2012	8 Aprilie	8 Aprilie	15 Aprilie	6 Aprilie	7 Aprilie
2013	31 Martie	31 Martie	5 Mai	27 Martie	26 Martie
2014	20 Aprilie	20 Aprilie	20 Aprilie	15 Aprilie	15 Aprilie
2015	5 Aprilie	5 Aprilie	12 Aprilie	4 Aprilie	4 Aprilie
2016	27 Martie	27 Martie	1 Mai	23 Martie	23 Aprilie
2017	16 Aprilie	16 Aprilie	16 Aprilie	11 Aprilie	11 Aprilie
2018	1 Aprilie	1 Aprilie	8 Aprilie	31 Martie	31 Martie
2019	24 Martie	21 Aprilie	28 Aprilie	21 Martie	20 Aprilie
2020	12 Aprilie	12 Aprilie	19 Aprilie	8 Aprilie	9 Aprilie
2021	4 Aprilie	4 Aprilie	2 Mai	28 Martie	28 Martie
2022	17 Aprilie	17 Aprilie	24 Aprilie	16 Aprilie	16 Aprilie
2023	9 Aprilie	9 Aprilie	16 Aprilie	6 Aprilie	6 Aprilie
2024	31 Martie	31 Martie	5 Mai	25 Martie	23 Aprilie
2025	20 Aprilie	20 Aprilie	20 aprilie	13 Aprilie	13 Aprilie

Decizia de la Aleppo a fost salutată de multe Biserici Ortodoxe, însă ea nu a mai fost implementată în Bisericile Ortodoxe⁸⁰.

---

⁸⁰ A se vedea: Common Response to the Aleppo Statement on the Date of Easter/Pascha North American Orthodox-Catholic Theological Consultation, Washington d.c., October 31, 1998 <http://www.scoba.us/resources/orthodox-catholic/1998aleppo.html> și Celebrating Easter/Pascha Together Friday, October 01, 2010, The North American Orthodox-Catholic Theological Consultation Georgetown University, Washington, <http://www.scoba.us/articles/celebrating-easter-pascha.html>.

6. Norme canonice actuale cu privire la calendar în Biserica Ortodoxă Română astăzi

Potrivit articolul 166 din actualul Statut pentru organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Române⁸¹, Sfântul Sinod are îndatorirea anuală de a aproba calendarul bisericesc, potrivit textului elaborat de către Subcomisia sinodală pentru calendarul bisericesc după metodologia și etapele prevăzute de către hotărârea sinodală nr. 7996/3.XI.2015, versiunea finală fiind trimisă eparhiilor pentru tipărire. Prin urmare, tipărirea calendarului bisericesc este uniformă în Patriarhia Română.

Din această perspectivă, fiecare credincios poate observa că, în ultimii 13 ani, în calendarul Bisericii Ortodoxe Române apar și fazele lunii, indicate potrivit prevederilor astronomice științifice actuale, iar nu după datele fazelor lunii existente în vechiul calendar iulian și în pascalia ortodoxă. Decizia de a include fazele lunii în calendarul ortodox român a fost luată de către Sfântul Sinod la data de prin decizia nr. 1121/2010. Potrivit punctului 7 al acelei decizii, Sinodul Bisericii Ortodoxe Române a stabilit: „introducerea fazelor lunii în calendarul bisericesc, prin solicitarea acestor date de la Observatorul astronomic”. Această prevedere este reluată și completată în hotărârea

---

⁸¹ *Statutul pentru organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Române*, Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, București, 2022, p. „Art. 166 Sfântul Sinod aprobă anual calendarul bisericesc pe baza textului elaborat de Cancelaria Sfântului Sinod, care se tipărește la tipografia Institutului Biblic și tipografiile eparhiale, cu respectarea dreptului de copy-right, iar difuzarea se face în condițiile stabilite anual de Sfântul Sinod, numai în cuprinsul fiecărei eparhii”. Pentru o interpretare canonică a Statutului Bisericii Ortodoxe Române, a se vedea: Patriciu-Dorin Vlaicu, *Lege și comuniune: organizarea statutară a Bisericii Ortodoxe Române: (2007-2012)*, (Cluj: Presa Universitară Clujeană, 2013).

sinodală nr. 7996/3.XI.2015: „Privitor la indicarea fazelor lunii în *Calendarul bisericesc* (prevăzută la pct. 7 al hotărârii sinodale nr. 1121 din 10 februarie 2010), *Departamentul Carte de Cult al Editurilor Patriarhiei Române* împreună cu *Cancelaria Sfântului Sinod* va solicita anual, până la data de 31 ianuarie, de la *Observatorul Astronomic „Amiral Vasile Urseanu”* (subunitatea Muzeului Municipal București) date științifice precise cu privire la acestea”.

Potrivit acestei decizii sinodale, calendarul bisericesc anual conține fazele lunii calculate științific, inclusiv prima lună plină după echinocțiul de primăvară. Având în vedere că acest calendar bisericesc este stabilit anual potrivit hotărârilor sinodale, el reprezintă textul canonic și liturgic normativ în Biserica Ortodoxă Române. Din această perspectivă, consternarea credincioșilor se dezvoltă exponențial în momentul în care privesc acest text aprobat de către Sinodul Bisericii Ortodoxe Române și constată, cât se poate de ușor, faptul că prima duminică după luna plină indicată de către calendarul bisericesc aprobat sinodal nu coincide cu data Învierii Domnului. Nu numai că acest calcul este greșit, dar, începând din 2010, indicăm liturgic acest lucru prin înscrierea fazelor lunii calculate științific în calendarul bisericesc în toate eparhiile din Patriarhia Română, diferit de fazele lunii pe care le regăsim în pascalia ortodoxă.

După cum a fost evidențiat la Consultarea asupra datei Paștilor a Secretariatului pentru pregătirea Sfântului și Marelui Sinod, convocată la 28 iunie – 2 iulie 1977, calendarul lunar din pascalia ortodoxă conține o eroare de aproape 5 zile, deoarece ar trebui adăugată o zi la fiecare 312 ani⁸². Din această perspectivă, pascalia ortodoxă

---

⁸² Kuzenkov, „Correction of the Easter Computus: Heresy or Necessity?”, 150.

*Data Paștilor în Biserica Ortodoxă.
Petiții noi la probleme vechi*

identifică luna plină în mod greșit, după aproape 5 zile de la apariția ei, când, în realitate, luna este aproape de faza ultimului pătrar. De aceea există, de cele mai multe ori, diferența de o săptămână între Paștile ortodoxe și cele catolice, iar nu din pricina Paștelui iudaic, după cum consideră unii. Acest lucru este evident și indicarea fazelor lunii în calendarele Bisericii Ortodoxe Române. În cazul în care am urma acest calcul înscris în calendarele ortodoxe române am avea diferențe de mai jos pentru următorii ani:

Anul	Paștile iudaice	Lună plină Calcul Astronomic Martie în Calendarul BOR	Lună plină Calcul Astronomic Aprilie în Calendarul BOR	Lună plină potrivit pascaliei ortodoxe	Paștile Ortodoxe potrivit pascaliei ortodoxe vechi	Paștile Ortodoxe prin corectarea ciclului lunar	Paștile după calendarul gregorian
2023	6 Aprilie	-	6 Aprilie	9 Aprilie	16 Aprilie	9 Aprilie	9 Aprilie
2024	23 Aprilie	25 Martie	24 Aprilie	28 aprilie	5 Mai	28 aprilie	31 Martie
2025	13 Aprilie	-	13 Aprilie	17 Aprilie	20 aprilie	20 Aprilie	20 Aprilie
2026	2 aprilie	-	2 aprilie	6 aprilie	12 aprilie	5 aprilie	5 aprilie
2027	22 aprilie	-	21 aprilie	25 aprilie	2 mai	25 aprilie	28 martie
2028	10 aprilie	-	9 aprilie	14 aprilie	16 aprilie	16 aprilie	16 aprilie
2029	31 martie	30 martie	-	3 aprilie	8 aprilie	1 aprilie	1 aprilie
2030	18 aprilie	-	18 aprilie	22 aprilie	28 aprilie	21 aprilie	21 aprilie

Concluzii

Biserica Ortodoxă nu a privit niciodată chestiunea calendarului ca dogmă sau adevăr dogmatic din pricina faptului că niciun calcul nu putea să fie absolutizat, dar nici nu a relativizat calendarul și calcularea datei pascale din perspectiva vieții practice a Bisericii, fapt confirmat prin numărul de dispoziții canonice, tratate patristice și tabele pascale din literatura ortodoxă. Începând cu Sinodul I ecumenic, Părinții Bisericii au impus anumite criterii de calcul pentru data pascală, criterii ce trebuiau aplicate

științific pentru a promova unitatea creștină, știința vremii contribuind astfel la promovarea unității creștine.

Cât privește dezbateră recentă cu privire la data Paștilor în Biserica Ortodoxă Română, sau paralel de ea, putem concluziona următoarele pe baza datelor expuse anterior. Prima perspectivă, cea a unei schimbări rapide a datei pascale nu ia în considerare faptul că această schimbare are, pe lângă componenta științifică, și o componentă pastorală, de pregătire apercptivă a credincioșilor pentru acceptarea rectificării calendaristice. Polemica propusă de această perspectivă nu numai că nu a avut intenția de a-i pregăti pe credincioși, chiar și pe cei mai simpli în înțelegerea acestei probleme, dar a polarizat întreaga dezbateră. În locul organizării unor dezbateri academice importante cu prilejul împlinirii a 100 de ani de la reforma calendaristică propusă la Constantinopol în 1923, teologia românească și dezbateră intelectuală a banalizat dezbateră. Spiritul unei superiorități academice, manifestat într-un spațiu non-academic, uzitarea unui limbaj ermetic, de cele mai multe ori în ziare, gazete și platforme de socializare sau de promovare a banalităților cotidiene, partizanatul ideilor predefinite au dus la antagonizarea membrilor Bisericii și aplicarea unor etichete de tipul „intelectuali” și „non-intelectuali”, „liberali” și „conservatori”, „ecumeniști” și „pravoslavnici”, „papistași”, „ortodocși adevărați” și multe altele.

Cea de-a doua perspectivă, a păstrării neschimbate a pascaliei actuale, nu face nimic altceva decât să folosească argumentele schismei stiliștilor din perioada interbelică și postbelică în folosul unei pretinse Ortodoxii, argumente pe care le-au combătut deja mulți dintre Părinții și duhovnicii secolului XX. Această perspectivă, păstrând o pretinsă

fidelitate pravoslavnică, pierde din vedere faptul că actualul calcul pascal este evident greșit atât din punctul de vedere al calendarului solar, cu diferența de 13 zile, cât și al calendarului lunar, cu aproximativ 5 zile. Adepții acestei viziuni, considerând că sunt fideli tradiției patristice, încalcă, de fapt, regulile calculului pascal impuse după Sinodul din Niceea și confirmate prin canoanele Bisericii, care au lăsat ca repere științifice de calculare însăși creația lui Dumnezeu, iar nu pretinse tabele.

Aceste două curente ar trebui să aibă un act de modestie, primul, prin faptul că o posibilă schimbare are în vedere educarea credinciosului de rând într-o problemă atât de dificilă nu printr-un paternalism intelectual sau academic, ci prin discuții constructive, chiar și din punct de vedere pastoral, în cadrul Bisericii Ortodoxe Române, iar cel de-al doilea curent ar trebui să aibă modestia să recunoască faptul că actualul calcul pascal nu poate fi nici dogmatizat, nici absolutizat, ci este din păcate incorect. Ar trebui să observe și faptul că timpul, precum spațiul, este o creație perfectibilă a lui Dumnezeu, iar nu o dogmă sau o zeitate în sine. Orice închinare la un „sfânt calendar” este un act de idolatrie, iar nu de ortodoxie. Doar prin recunoașterea acestor probleme putem ajunge la soluționarea chestiunii datei pascale într-un duh al fidelității patristice.